

Oikeuden historiasta tulevaisuuden Eurooppaan

Pia Letto-Vanamo 60 vuotta

Toimituskunta

Olli Mäenpää

Dan Frände

Päivi Korpisaari

Kustannustoimittaja

Pipsa Kostamo

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. 09 6120 300

f. 09 604 668

toimisto@lakimiesyhdistys.fi

www.lakimiesyhdistys.fi

Kannen kuva: Roland Meinecke / Wikimedia Commons

Kannen suunnittelu: Heikki Kalliomaa

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

ISSN 1458-0446

ISSN-L 1458-0446

ISBN 978-951-855-338-3

Hansaprint Oy, Vantaa 2014

Sisällys

Pia Letto-Vanamo 60 vuotta. Prof. Pia Letto-Vanamo's 60th Anniversary	VII
<i>Per Andersen – Helle Vogt</i> Vrag, hvaler og kongelig overhøjhed. Forstrandsret i nordisk middelalder	1
<i>Lars Björne</i> Pohjoismaiset oikeustieteelliset aikakauskirjat ja toinen maailmansota ..	15
<i>Yifeng Chen</i> Legal Formalism, Justice and the Judiciary in China	29
<i>Ellen Eftestøl-Wilhelmsson – Anu Bask</i> Is a Harmonised Liability System a Necessary Prerequisite for European Multimodal Transport? The Finnish Logistics Service Providers' Point of View	41
<i>Kaijus Ervasti</i> Neuvotteleminen konfliktinratkaisumenettelynä	51
<i>Dan Frände</i> Åsa Larsson och det förflutna	69
<i>Jaakko Husa</i> Pohjolan oikeus – yhtä perhettä?	77
<i>Teemu Juutilainen – Emilia Korkea-aho</i> Professio ja legitimiteetti – mitä virkaa eurooppalaisella juristilla?	89
<i>Jukka Kekkonen</i> Oikeushistoria huipulta huipulle	105
<i>Päivi Korpisaari – Anette Alén-Savikko</i> Tiedonsiirrosta aktiiviseen opiskeluun – tähtäimessä laadukas viestintäoikeuden opetus	119
<i>Toomas Kotkas</i> Suomalainen hyvinvointivaltio ja sosiaalisten oikeuksien lyhyt historia	135
<i>Matti Kunnas</i> Uudistunut valvontamenettely ja sen haaste asianajajan ammattietiikalle	153

<i>Anna-Laura Markkanen – Hannu Nieminen</i> A Crooked Balance of Interests? Comparing Users' Rights in Printed and Electronic Books	163
<i>Heikki E. S. Mattila</i> Oikeudellis-kielellisen dominanssin jatkuvuudesta. Alankomaiden Itä-Intian ja itsenäisen Indonesian oikeus- ja kieliolojen tarkastelua	181
<i>Dag Michalsen</i> Frede Castberg and the Invention of State of Emergency in Norwegian Constitutional Law in the Twentieth Century	201
<i>Tuulikki Mikkola</i> Trust oikeusvertailun kohteena	213
<i>Kjell Å. Modéer</i> Elegi över 1938 års advokater. Om ett par advokater i finlandssvensk och svensk romanlitteratur	223
<i>Olli Mäenpää</i> Hallinto-oikeuden eurooppalainen kodifiointi	239
<i>Johanna Niemi</i> Prosessioikeus ja metodin haaste	255
<i>Jaana Norio-Timonen</i> Harmonisaatio ja eurooppalaiset kuluttajavakuutusmarkkinat	261
<i>Kimmo Nuotio</i> Avustettu potilaan itsemurha ja eutanasia	277
<i>Elina Paunio – Suvi Sankari</i> Euroopan unionin tuomioistuin: oikeuden ja politiikan rajapinnassa	295
<i>Jørn Øyrehagen Sunde</i> ”Menneskerettigheter (...) stemmer med rettsfølelsens krav i vår tid”. Eit aktørperspektiv på Dei europeiske menneskerettane sin veg inn i norsk rett	311
<i>Kaarlo Tuori</i> Kansallinen ja ylikansallinen demokratia	327
<i>Kaius Tuori</i> Natseista ja emigranteista oikeustieteen historiassa	341
<i>Terttu Utriainen</i> Historia opettaa rikosoikeustieteilijöitä	359
Kirjoittajat – Authors	367

Heikki E. S. Mattila

Oikeudellis-kielellisen dominanssin jatkuvuudesta

Alankomaiden Itä-Intian ja itsenäisen Indonesian oikeus- ja kieliolojen tarkastelua

1 JOHDANTO

Historian kuluessa oikeusajattelu ja oikeusjärjestelmät ovat vaikuttaneet toisiinsa monin eri tavoin, ja on selvää, että tämä on tavalla tai toisella aina tapahtunut kielen välityksellä. Tunnettuja esimerkkejä ovat roomalaisen oikeuden resipiointi erityisesti saksalaisella alueella keski- ja uuden ajan taitteessa ja modernien eurooppalaisperäisten koodeksien saattaminen voimaan Turkissa ja Japanissa 1800- ja 1900-luvuilla. Toisaalta oikeuden leviäminen on usein ilmennyt valloitusotien yhteydessä niin Euroopassa (mm. Napoleonin aika) kuin siirtomaissa. Espanja, Portugali, Ranska ja Britannia veivät oikeusajattelunsa ja oikeusjärjestelmänsä siirtomaihinsa. Amerikassa ja Afrikassa moderni oikeus onkin yhä peräisin näistä maista. Vastaavasti esimerkiksi Intian niemimaan oikeusjärjestelmien teknisenä pohjana on edelleen *common law*. Siirtomaakautena oikeudelliseen imperialismiin liittyi emämaan kielen käyttöönotto siirtomaan hallinnossa ja oikeuselämässä. Amerikassa, Afrikassa ja osin myös Aasiassa (erityisesti Intian niemimaalla) oikeus- ja hallintokielenä käytetään nykyisinkin eurooppalaista kieltä, vaikka kansankieli olisi kokonaan muu. Näillä alueilla eurooppalainen kielellinen dominanssi on toistaiseksi murtumaton.

Toisaalta eri puolilta maailmaa löytyy esimerkkejä siitä, että eurooppalaisesta oikeudellis-kielellisestä dominanssista on haluttu irrottautua. Täydellinen vapautuminen länsimaisesta vaikutuksesta on kuitenkin hankalaa, jollei mahdotonta. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa esiintyviä ilmiöitä on vaikea hallita traditionaalisen oikeuden (tapaoikeuden) keinoin, ja myös kieliperinnölle on yleensä leimallista suuri jatkuvuus. Tässä artikkelissa problematiikkaa havainnollistetaan Alankomaiden Itä-Intian, nykyisen Indonesian pohjalta.

2 INDONESIA OIKEUSLOIT

2.1 Siirtomaa-aika

On todettu, että tuskin missään muualla on koskaan esiintynyt niin selkeää oikeudellista pluralismia kuin Alankomaiden Itä-Intiassa siirtomaa-aikana.¹ Tämän tosiasian taustalla on monia seikkoja. Saaristo on valtava, ja sen alueella oli hollantilaisten saapuessa kukoistanut vuosisatojen mittaan suuri määrä erilaisia kulttuureita, joiden kehitysaste vaihteli. Nimenomaan Jaavalla ja Sumatralla oli vaikuttanut jo (eurooppalaisella) keskiajalla merkittäviä hindulais-buddhalaisia korkeakulttuureita. Islaminusko levisi alueelle keski- ja uuden ajan taitteessa ja toi mukanaan islamilaisen oikeuden. Saariston eri kansojen ja kulttuurien piirissä syntyi laajalti tapaoikeutta, jonka uskonnollinen pohjavire vaihteli alueittain (hindulaisuus ja buddhalaisuus toisiinsa sekoittuneina, islam, paikalliset uskonnot). Hollantilaiset saapuivat alueelle 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa ja vakiinnuttivat vähitellen valtansa pitkälti epäsuoran hallinnon periaatteiden pohjalta. Siirtomaahallinto tuki aluksi islamilaisen oikeuden asemaa saaristossa, mutta myöhemmässä vaiheessa painopiste siirtyi alueellisten tapaoikeusjärjestelmien, *adat*-oikeuden, kehittämiseen.² Kiinalaisia oli muuttanut saaristoon jo kauan ennen hollantilaisia, joskaan heidän lukumääränsä ei ollut suuri valtaväestöön verrattuna. Hollantilaisten asenne kiinalaisiin oli ristiriitainen, mikä näkyi myös juridisesti (ks. jälj.).

Siirtomaa-ajan yleisen ajatusilmaston mukaisesti hollantilaiset saattoivat Itä-Intiassa voimaan oikeusjärjestelmän, joka ilmensi asukkaiden etnistä epätasa-arvoa. Lähtökohtana oli se, että toisistaan erotettiin kolme väestöryhmää: eurooppalaiset, ”vierassyntyiset aasialaiset” (ennen muuta kiinalaiset) ja alkuperäisväestö. Kuhunkin etniseen ryhmään sovellettiin erillistä oikeusjärjestelmää.³

Lainkäytössä erotettiin toisistaan eurooppalaisia (ja eurooppalaistyypistä vaihdantaa) koskeva tuomiovalta ja alkuperäisasukkaita koskeva valtion tuomiovalta. Lainkäyttöelimet eivät olleet samoja, mutta ylemmän asteen tuomarit olivat aina hollantilaisia. Lisäksi saaristossa toimi alkuperäisvä-

¹ Lev, Daniel S.: *Legal Evolution and Political Authority in Indonesia: Selected Essays*. The Hague etc.: Kluwer Law International 2000, s. 14.

² Arabialaisperäinen sana *adat* tarkoittaa ’(perinnäis)tapa’. – Suomen kielellä yleiskuvan *adat*-oikeuden historiasta ja ominaispiirteistä saa artikkelista *Samaran, Nama*: Hukum adat. Teoksessa: *Encyclopaedia Iuridica Fennica* VI, Helsinki 1998, p. 265–283.

³ Yleiskuvan Itä-Intian oikeusoloista ja siirtomaa-ajan oikeuspoliittisesta keskustelusta antaa Lev 2000, s. 14–21.

estön tapaoikeutta soveltavia alemman tason orgaaneja sekä islamilaisia tuomioistuimia. Vaikka näillä oli osin autonominen asema, päätöksistä saattoi valittaa hollantilaisten hallitsemiin valtion tuomioistuihin. Erottelu näkyi myös prosessioikeudessa: eurooppalaisia koskevia oikeudenkäyntejä säänteli yksityiskohtainen normisto, jossa vastaajan asema ja syytetyn vapausoikeudet pyrittiin takaamaan. Alkuperäisväestön suhteen sovellettiin summittaisempia menettelysääntöjä.

Aineellisen oikeuden osalta perusjaotteluna oli, että alkuperäisväestöä koski adat-oikeus ja eurooppalaisia ja sellaisiksi luokiteltuja henkilöitä siirtomaaloihin mukautettu hollantilainen oikeus. Viimeksi mainittu oli koonnettu laajoiksi lakiteoksiksi 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa (siviili-, kauppa- ja rikoslakikirjat). Kokonaisjärjestelmä oli kuitenkin huomattavasti monisäikeisempi. Ensinnäkään adat-oikeus ei ollut yhtenäistä, vaan se vaihteli voimakkaasti saariston eri alueilla paikallisten kulttuurien mukaan (ks. jälj.). Toisaalta vierassyntyiset aasialaiset samaistettiin alkuperäisväestöön rikosoikeudellisesti mutta eurooppalaisiin kauppaoikeudellisesti. Taustalla oli kiinalaisten merkittävä asema taloudellisina toimijoina. Järjestelmää monimutkaistivat osaltaan privilegiot ja erikoissäännöt, jotka koskivat johtavassa asemassa olevia, kristinuskoon kääntyneitä tai liiketoimintaa harjoittavia indonesialaisia sekä – siirtomaavallan loppuvaiheessa suurpoliittisista syistä – japanilaisia.

Jo 1800-luvulla esiintyi muutospyrkimyksiä. Taloudellista toimeliaisuutta painottavat tahot katsoivat, että Indonesian oikeus tulisi koontaa kokonaisvaltaisesti eurooppalaistyyppisiin koodekseihin siten, että samaa modernia oikeutta sovellettaisiin saariston kaikkiin asukkaisiin. Näin alue kehittyisi ripeästi. Toisaalta oli asiantuntijoita, jotka vastustivat tätä voimakkaasti. Eräät oppineet korostivat paikallisten yhteisöjen oikeutta säilyttää omat perinteensä ja elää niiden mukaan. Paikallisyhteisöjen toimeentulo oli näet vakavasti vaarantumassa sen vuoksi, että niiden maa-alueet liukuivat yhä laajemmin eurooppalaisten ja kiinalaisten plantaasinomistajien haltuun. Toisaalta ajatusta tuki raadollisemmista syistä myös siirtomaahallinto. Saariston eri kansojen tapaoikeudellisten perinteiden painottaminen oli omiaan heikentämään muslimien yhtenäisoikeutta, islamilaista lainkäyttöä, joka koettiin riskitekijäksi: islam saattaisi toimia kansallismielisiä yhdistävänä tekijänä siirtomaavaltaa vastaan.⁴

⁴ Henley, David – Davidson, Jamie S.: Introduction: Radical Conservatism – the Protean Politics of Adat. Teoksessa: Davidson – Henley (eds): *The Revival of Tradition in Indonesian Politics. The Deployment of Adat from Colonialism to Indigenism*. London & New York: Routledge 2007, s. 20, ja Lev 2000, s. 22.

Siirtomaahallinnon tuella jälkimmäinen näkemys voitti. Itä-Intian oikeusjärjestelmää ei yhtenäistetty koko siirtomaa-aikana. Siksi tarvittiin eri alueiden adat-oikeutta koskevaa tietoa. Indonesiaan erikoistuneet hollantilaiset oikeustieteilijät kirjoittivatkin laajoja yleisesityksiä eri alueiden oikeustavoista. Lisäksi he kehittivät eri väestöryhmien välisiä oikeussuhteita varten teknisesti hiotun kollisionormiston (*intergentiel recht*).

2.2 Nyky-Indonesia

Oikeuskehitys. Hollantilaisvalta luhistui japanilaismiehitykseen, ja yritykset palauttaa se toisen maailmansodan jälkeen epäonnistuivat. Itsenäisessä Indonesiassa oikeuslaitos yhtenäistettiin (islamilaisia tuomioistuimia lukuun ottamatta), mutta aineellisessa oikeudessa eri väestöryhmien erottelu säilyi. Siirtomaa-aikainen oikeusjärjestelmä määrättiin pysymään voimassa myös itsenäisessä Indonesiassa. Näin eurooppalaistaustaiset siviili- ja kauppalakikirjat soveltuivat edelleen (lähinnä) eurooppalaisiin ja etnisiin kiinalaisiin ja adat-oikeus alkuperäisväestöön kuuluviin indonesialaisiin. Samalla adat-oikeus kohosi kansallisen identiteetin symboliksi. Aiempien oikeusolojen säilyttämisen taustalla oli mm. se, että sama indonesialainen eliitti, joka oli etuoikeutetussa asemassa siirtomaavallan aikana, säilytti pitkälti statuksensa. Siitä muodostui uudessakin yhteiskunnassa johtava luokka.⁵

Itsenäisessä Indonesiassa kaikkia väestöryhmiä koski jo vanhastaan rikoslakikirja (1914). Siviili- ja kauppaoikeudessa käynnistyi vähitellen yhtenäistämiskehitys. Modernia siviili- ja kauppaoikeutta ryhdyttiin yhä laajemmin soveltamaan myös kantaindonesialaisiin vaihdannan yhteydessä (muilta osin adat-järjestelmä säilyi voimassa). Aluksi kyse oli yksittäisistä tuomioistuinratkaisuksista. Vuonna 1956 jakartalainen oikeus antoi päätöksen, jonka mukaan kahden indonesialaisen välinen ostosopimus kuului siviililakikirjan alaisuuteen, koska osapuolet olivat kotoisin eri adat-alueilta. Päätöstään oikeus perusteli usealla argumentilla. Ensiksikin kaupan kohteena oli kaksi kuorma-autoa, joita oli tarkoitus käyttää julkiseen liikenteeseen, ts. kaikkien väestöryhmien tarpeisiin. Toiseksi sopimus oli tehty Jakartassa, jossa siviililakikirjan katsottiin normaalisti soveltuvan modernin kaupan käynnin piiriin kuuluviin oikeustoimiin. Lisäksi tuomioistuin viittasi siihen, ettei perinnäinen adat-oikeus tunne kuorma-autoja (!).⁶ Vuonna 1967 an-

⁵ Lev 2000, s. 26–27, 35 ja 45.

⁶ Lev 2000, s. 123–124.

nettiin asetus, jonka mukaan kauppalakikirjan sääntelemää yhtiöoikeutta ja siviililakikirjan sääntelemää sopimusoikeutta sovelletaan yleisesti kaikkiin indonesialaisiin (ei sitä vastoin esim. jäämistöoikeutta, ks. jälj.).⁷

Nykytilanne. 2000-luvun indonesialaisessa oikeudessa sekoittuu edelleen useita elementtejä. Ensinnäkin merkittävää lainsäädäntöä on yhä voimassa siirtomaa-ajalta. Monelta osin sitä on kuitenkin korvattu tai täydennetty itsenäisyysajan lainsäädännöllä. Lisäksi kaiken lainsäädännön soveltamiseen vaikuttaa hollantilaisen oikeustieteen perintö, joka näkyy selvästi mm. oikeuden luokitteluissa ja tulkintaperiaatteissa. Nimenomaan perinnäisissä kyläyhteisöissä on nykyisinkin merkittävässä asemassa adat-oikeus, jolla lisäksi on koko valtion tasolla huomattava symboliarvo. Perhe- ja jäämistöoikeuden alalla sovelletaan adat-oikeuden rinnalla islamilaista oikeutta (ks. jälj.).

Siirtomaa-ajan oikeuden keskeisimpiä, osin yhä voimassa olevia säädöksiä ovat laajat koodeksit, siviililakikirja, kauppalakikirja ja rikoslakikirja. Siviililakikirjan eräät pääosastot (erityisesti perheoikeutta sääntelevä I osasto) on korvattu erityisillä säädöksillä, mutta mm. sopimusoikeutta koskeva III osasto on edelleen voimassa.⁸ Kauppalakikirjalla on läheinen suhde tähän osastoon. Kauppalakikirjaa onkin luonnehdittu ”siviililakikirjan erityiseksi osaksi”.⁹ Rikoslakikirjaa sovelletaan yleisesti, kun taas siviili- ja kauppalakikirja ilmentävät edelleen saariston oikeudellista pluralismia: niitä ei sovelleta vaihdantaan perinnäisissä yhteisöissä (ks. jälj.).

Vielä 1900-luvun loppupuolella indonesialaisessa ja oikeusvertailevassa kirjallisuudessa ennakoitiin, että adat-oikeus on kaupungistumisen ja siihen liittyvän väestöryhmien sekoittumisen sekä yleisen modernisaation (mm. naisen aseman muuttumisen) johdosta nopeasti katoamassa.¹⁰ 2000-luvulla on osoittautunut, että näin ei ole käymässä – ainakaan nopeasti. Itse asiassa nykyisin puhutaan adat-oikeuden renessanssista. Taustalla on useita syitä. Ensinnäkin paikallisyhteisöt ovat käyneet taistelemaan perinteisten tapaoikeudellisten maankäyttöoikeuksiensa puolesta ympäristöä pilaavia suuryhtiöitä ja näitä suosivaa valtiovaltaa vastaan. Toisaalta valtion aiempi kehityspolitiikka rohkaisi Indonesian sisäistä siirtolaisuutta, väestön siirty-

⁷ Hartono, Sunaryati C. F. G. – Setiawan – Sunandar, Taryana: The Indonesian Law on Contracts. Institute of Developing Economies (IDE-JETRO) 2001, s. 2.

⁸ Karim, Iswahjudi A.: Indonesian Contract Law, dia nro 6. Diaesitys osoitteessa: <http://www.karimsyah.com/imagescontent/article/20070906170901.pdf>

⁹ Ind. Wikipedia, hakusana ”Hukum perdata Indonesia” (”Indonesian siviilioikeus”).

¹⁰ Ks. Samaran 1998, p. 274.

mistä taajaan asutuilta saarilta pitkälti luonnontilassa oleville saarille (mm. Kalimantan / Borneo). Näin adat-oikeuden renessanssiin kytkeytyy risti-riitaisempi näkökulma: vanhat heimoyhteisöt ovat ryhtyneet kiistelemään maasta ja sen käytöstä köyhien siirtolaisten kanssa. Kyse on samalla reaktiosta keskusjohdon aiempaa sanelupolitiikkaa vastaan. Osaltaan taistelua on helpottanut adat-oikeuden perinnäinen asema saariston kulttuurisen identiteetin kantajana ja ulkomainen tuki alkuperäiskansojen yleismaailmallisen yhteistoiminnan puitteissa.¹¹

Indonesialaisille oikeusoloille on siis edelleen leimallista poikkeuksellisen laaja-alainen pluralismi. Edellä on jo mainittu, että hollantilaiset tutkijat kehittivät hiotun kollisio-oikeudellisen järjestelmän alankomaalaisen kansainvälisen yksityisoikeuden tradition pohjalta juridisen pluralismin hallitsemiseksi konkreettisissa oikeussuhteissa ja -riidoissa.¹² Tämä kollisio-oikeudellinen traditio jatkuu itsenäisessä Indonesiassa. Osin siihen liittyy maan omaleimaisesta oikeusperinteestä johtuvia erikoispiirteitä. Niinpä se, sovelletaanko yksittäisessä tapauksessa eurooppalaisperäistä sopimusoikeutta (siviili- ja kauppalakikirjojen pohjalta) vai adat-oikeutta, määräytyy sen mukaan, onko kyse modernista vaihdannasta vai vaihdannasta perinteisessä kyläyhteisössä.¹³ Yleistäen on sanottu, että urbaania vaihdantaa, josta usein käytetään nimitystä ”eurooppalaiset oikeustoimet”,¹⁴ normittaa länsimaistyylinen oikeus. Maaseudulla, jossa valtaosa väestöstä edelleen asuu, kaupankäyntiä sääntelee adat-oikeus. Toinen erikoispiirre on se, että perhe- ja perintöoikeuden alalla joudutaan kussakin tapauksessa ratkaisemaan, sovelletaanko islamin oikeutta vai adat-oikeutta.

Perintöoikeus havainnollistavana esimerkkinä. Nyky-Indonesiassa on kolme perintöoikeudellista järjestelmää. Ensinnäkin maassa on länsimainen perintöoikeus (*hukum pewarisan barat*), ts. siviililakikirjan mukainen perintönormisto, jota nykyoloissa sovelletaan pääasiassa maan kiinalaissyntyisiin kansalaisiin. Toinen jäämistöasioissa käytettävä normisto on islamilainen perintöoikeus (*hukum pewarisan Islam*), joka koskee lähtökohtaisesti maan

¹¹ Henley – Davidson 2007, s. 1–36 (*passim*).

¹² Itä-Intian saaristossa, jossa merenkululla ja kauppasuhteilla on vuosituhantiset perinteet, yksinkertaista kollisio-oikeutta kehittyi omaehtoisesti myös perinnäisissä kulttuureissa. Esimerkiksi eteläsulawesiläisellä bugis-kansalla oli tällaista normistoa jo vuosisatoja sitten: sopimuksen täyttämiseen liittyvät riidat tuli ratkaista suorituspaikan lainkäyttöelimissä suorituspaikan lain mukaan. Ks. Hartono – Setiawan – Sunandar 2001, s. 4.

¹³ Karim, dia nro 2.

¹⁴ Ibid. dia nro 2 ja Hartono – Setiawan – Sunandar 2001, s. 2.

muslimiväestöä.¹⁵ Kolmantena on otettava huomioon adat-perintöoikeus (*hukum pewarisan adat*). Kyse on tapaoikeudellisista normistoista, joiden sisältö vaihtelee voimakkaasti saariston eri osissa.¹⁶

On loogista, että adat-perimys-oikeutta sovelletaan niihin indonesialaisiin, jotka eivät ole muslimeja (esim. Bali tai Kalimantanin sisäosien alkupe-
räiskansat). Kuitenkaan ei ole niin, että kaikkien muslimien perintöriidat ratkaistaisiin islamin oikeuden mukaan. Itse asiassa myös muslimien riidat ratkaistaan useimmiten paikallisen tapaoikeuden pohjalta, koska maan kollisio-oikeudellinen järjestelmä sallii muslimien valita jäämistöasioissa sovellettavan oikeuden.

Erityisen selkeä esimerkki on Länsi-Sumatran minangkabau-kansa (yhteensä n. 7 miljoonaa henkeä, joista n. 4 miljoonaa kansan perinnäisellä kotiseutualueella). Minangkabaut ovat muslimeja mutta noudattavat matri-lineaarista perimystä, jonka mukaan perintö välittyy aina äidiltä tyttärille, ts. pojat eivät peri. Kun Koraanin perimysjärjestelmän taustalla on patriarkaalinen yhteiskunta, kyseessä on selvä ristiriita sääntelyiden välillä. Tosiasiassa minangkabaut – vaikka korostavatkin voimakkaasti muslimi-identiteettiään – noudattavat perintöasioissa omaa tapaoikeuttaan. 1900-luvun jälkipuoliskolla adat-yhteisön johtajien ja islamilaisten oikeusoppineiden sekä muiden merkkihenkilöiden neuvotteluissa muotoiltiin kompromissi, jonka mukaan suvussa kulkeva omaisuus – erityisesti maa – periytyy minangkabau-alueella matriilineaarisen adat-oikeuden mukaan, mutta perittävän henkilökohtainen omaisuus siirtyy perillisille islamin oikeutta soveltaen. Järjestelylle ei ole selvää säädöspohjaa, ja käytännössä ihmiset vievät yhä edelleen myös henkilökohtaista omaisuutta koskevat riitansa pääasiassa valtion tuomioistuimiin. Nämä noudattavat henkilökohtaisen omaisuuden suhteen tietyin osin mukautettua tapaoikeutta.¹⁷

¹⁵ Jos joku perillisistä ei ole muslimi, islamilaista oikeutta ei voida soveltaa. Sama koskee tapausta, jossa perittävä ei ole muslimi, vaikka kaikki perilliset sitä olisivat, ”koska islam ei salli perinnön siirtymistä ei-muslimin ja muslimin välillä tai päinvastoin” (*sebab Islam tidak membolehkan waris-mewaris antara non muslim dan muslim atau sebaliknya*). Ks. *Asep Ridwan* (alav. 21).

¹⁶ *Hadikusuma, Hilman*: Bahasa Indonesia Hukum (‘Indonesialainen oikeuskieli’). 4. p. Bandung: Penerbit P. T. Alumni 2010, s. 93 ja *Samaran* 1998, p. 278–280.

¹⁷ v. *Benda-Beckmann, F. – v. Benda-Beckmann, K.*: Changing One is Changing All. Dynamics in the Adat-Islam-State Triangle. Teoksessa: F. v. Benda-Beckmann (ed.), *Dynamics of Plural Legal Orders*. Berlin: Lit. Verlag 2006, s. 259–263 ja *Lindsey, Timothy*: Square Pegs & Round Holes: Fitting Modern Title into Traditional Societies in Indonesia. *Pacific Rim Law & Policy Journal*. Vol. 7, No 3, s. 702.

Yleisemminkin oikeussosiologiset tutkimukset osoittavat, että adat-oikeus on islamilaisen väestön ensisijaisena pitämä vaihtoehto perintökysymysten ratkaisemisessa.¹⁸ Perimys on näet tärkeä elementti kansalaisten identiteetin kannalta. Halu soveltaa islamilaisia perimyssääntöjä nähdään korostettuna sitoutumisena islamiin ja adat-oikeuden valinta sitoutumisena ao. kansan (minangkabaut, sundalaiset jne.) identiteettiin.¹⁹ Toisaalta asiaan vaikuttaa myös raadollisempi näkökohta: riidan osapuoli on taipuvainen kannattamaan sitä järjestelmää, joka turvaa hänelle suuremman perintöosuuden.²⁰

Teknisesti valinnassa on omaksuttu periaatteelliselta kannalta kiinnostava ja psykologisesti taitava kollisio-oikeudellinen mekanismi. Vuonna 1989 annetun lainselityksen mukaan perintöriidan osapuolet voivat ennen oikeudenkäyntiä valita asiaan sovellettavan lain. Ratkaisulta on kiistatilanteessa vastaajaosapuolella. Jos kantaja nostaa perintökanteen uskonnollisessa tuomioistuimessa (joka soveltaa vain islamilaista oikeutta), vastaaja voi vaatia jutun siirtämistä valtiolliseen tuomioistuimeen, joka soveltaa adat-oikeutta. Samaa pätee myös päinvastoin. Näin kukaan perillisistä ei pääse spekuloimaan foorumin valinnalla, ts. siten, että hän saattaa jutun vireille tuomioistuimessa, joka soveltaa hänen kannaltaan edullisempaa (perintöosuutta kasvattavaa) normistoa. Järjestelmä on omiaan taivuttamaan perilliset sovintoon ja kompromisseihin: riskinä riidan viemisessä oikeuteen on se, että muiden riitakumppanien asema vain paranee. Viimeaikaisessa tulkintakeskustelussa on kuitenkin tuotu esiin mekanismeissa olevia prosessitekniisiä puutteita.²¹

¹⁸ *Nurlaelawati, Euis*: Modernization, Tradition and Identity. The Kompilasi Hukum Islam and Legal Practice in the Indonesian Religious Courts. Amsterdam: Amsterdam University Press 2009, s. 203.

¹⁹ *Cammack, Mark*: Islamic Inheritance Law in Indonesia. Teoksessa: Tim Lindsay (ed.): Indonesia. Law and Society 2nd ed. The Federation Press 2008, s. 329.

²⁰ *Nurlaelawati* 2009, s. 204.

²¹ Asep Ridwan esittää tästä esimerkkejä. Hän kirjoittaa: ”Jollei yksimielisyyttä tästä [= perimyksen sovellettavasta laista] ole ennen oikeudenkäyntiä syntynyt, oikeusjutun vastaajalla on tässä suhteessa valintaoikeus. Jos esimerkiksi kanne on nostettu ensinnä uskonnollisessa tuomioistuimessa mutta yksi tai useampi vastaaja käyttää valintaoikeuttaan, juttu tulee vireille [valtion] piirituomioistuimessa. Piirituomioistuimessa vastaaja saattaa kuitenkin käyttää uudelleen valintaoikeuttaan, vaikkapa sanoen: ’No, aiemmin koin hankalaksi saapua uskonnolliseen tuomioistuimeen, mutta nyt olen ajatellut asiaa uudelleen ja pyydänkin asian käsittelyä uskonnollisessa tuomioistuimessa, mikä on oikeuteni vuoden 1989 lainselityksen mukaan.’ Näin syntyy toimivaltaristiriitä, joka korkeimman oikeuden tulisi normittaa aiempaa paremmin. Muussa tapauksessa lainsäädäntö saattaa itessään aiheuttaa sen, että perheenjäsenten välit ennemmin tai myöhemmin rikkoutuvat pysyvästi”. – *Ridwan, Asep*: Kompetensi Peradilan Agama Setelah Undang-undang Nomor 7 Tahun 1989 (’Uskonnollisen tuomioistuimen toimivalta vuonna 1989 annetun lain nro 7 [säättämisen] jälkeen’). Kirjoit-

3 HOLLANNIN KIELI INDONESIAN OIKEUSELÄMÄSSÄ

3.1 Siirtomaa-aika ja japanilaismiehitys

Alankomaiden siirtomaavalta käytti Itä-Intian saaristossa laajasti ymmärrettyä malaijin kieltä kommunikaatiossa paikallisväestön kanssa. Hollanti oli kuitenkin siirtomaan oikeuselämän virallinen kieli.²² Kuten edellä on jo mainittu, kaikkein alinta tasoa lukuun ottamatta lainkäyttö oli hollantilaisten käsissä. 1900-luvun alussa oikeudellista koulutusta ryhdyttiin antamaan myös paikallisille nuorille. Vuonna 1909 avattiin Bataviassa (nyk. Jakarta) *Opleidingsschool voor Inlandsche Rechtskundigen* ('Paikallisten laintuntijoiden koulutuslaitos'). Sieltä valmistui suppean opetusohjelman pohjalta juridiikan ammattilaisia (*rechtskundigen*) Itä-Intian tuomioistuinlaitoksen käyttöön. Tarkoituksena oli, että alimman tason tuomioistuimiin saataisiin henkilöitä, jotka tunsivat hollantilaisia paremmin paikalliset tavat ja kielet. 1920-luvulla Batavian juridinen koulutus kehitettiin oikeustieteen maisteriohjelmaksi.²³

Koko siirtomaavallan ajan hollanti säilyi virallisena kielenä. Saariston tärkeimpiä kieliä (malaijia, jaavaa, sundaa jne.) opetettiin maisteriohjelmassa, mutta ne nähtiin oikeuselämän kannalta vain apukielinä. 1900-luvun alkupuoliskolla kansallismieliset vaativat malaijin kohottamista virallisen kielen asemaan. Samalla kieltä kehitettiin. Jo vuosisadan alussa, vuonna 1915, julkaistiin rikoslakikirjan malaijilainen käännös; se oli ensimmäinen laaja lakiteos malaijiksi. Vuonna 1929 pidetyssä kansallismielisten kokouksessa kieli sai saariston yhtenäisyyttä korostavan nimen: Bahasa Indonesia eli indonesian kieli. Uusi nimitys omaksuttiin, ”jotta vältettäisiin kieli-imperialismin vaikutelma”, koska malaiji levinneisyydestään huolimatta on vain yksi saariston sadoista kielistä.

Japani hyökkäsi Sumatralle helmikuussa 1942. Ensimmäisiä japanilaisten määräyksiä oli hollannin käytön kieltäminen kaikissa yhteyksissä. Huhtikuussa 1942 hollantilaiset tuomarit ja hallintovirkamiehet pidätettiin.

tajatietojen mukaan artikkelin tekijä on islamilaisen oikeustieteen maisteri (*sarjana Hukum Islam*) ja teksti on julkaistu eteläsumatralaisen uskonnollisen tuomioistuimen (*Pengadilan Agama Kalianda*) kotisivulla, joten se heijastellee islamilaisen tuomioistuinlaitoksen kantaa kysymykseen.

²² Massart, *Ab: The Voice of Law in Transition. Indonesian Jurists and Their Languages 1915–2000*. Leiden: KITLV Press, s. 34.

²³ Ibid. s. 79, 136 ja 139.

Väestön tuen saamiseksi indonesian kieltä määrättiin käytettäväksi sekä lainsäädännössä että lainkäytössä (joskin kaukotavoitteena oli saariston japanilaistaminen).²⁴

Indonesian (ts. malaijin) kielen virallistaminen miehityksen aikana saattoi siirtomaa-aikaisen lakimieskoulutuksen saaneet indonesialaiset hankalaan tilanteeseen. Heistä vain osa oli äidinkieleltään malaijeja, eikä juridista malaijia ollut koskaan opetettu eikä käytetty virallisissa yhteyksissä. Kielellä ei myöskään ollut vakiintunutta standardia. Samalla on selvää, että nopeasti kehitetystä indonesialaisesta lakitermistöstä tuli pikakäännöstä hollannista ja käytettäväksi ehdotettiin kilpailevia termikäännöksiä. Myöhemmin onkin todettu, että äkkinäisyys, jolla kielenvaihdos oli pakko tehdä, merkitsi, että juridisen hollannin vaikutus juridiseen indonesiaan tuli olemaan huomattavasti suurempi kuin jos muutos olisi tehty rauhassa asteittain.²⁵

3.2 Itsenäinen Indonesia

Indonesian kieli sai siis kansallismielisten piirien tuen jo ennen maailmansotaa ja lisäksi virallisen aseman japanilaismiehityksen aikana. Siten on selvää, että Indonesian tasavallan perustuslaki (1945) laadittiin tällä kielellä ja että indonesia vahvistettiin saman perustuslain 36 artiklassa valtion viralliseksi kieleksi. Kaikki oikeudelliset tekstit (lainsäädäntö, tuomioistuinratkaisut, hallinnolliset asiakirjat jne.) määrättiin laadittavaksi indonesian kielellä.

Toisaalta hollannin kielellä oli pitkään korkea status myös muuttuneissa oloissa. Siirtomaa-aikainen lakimieskoulutus muodosti edelleen juristien ammatti-identiteetin pohjan. Lisäksi on muistettava (kuten edellä on jo mainittu), että itsenäisen Indonesian perustuslait pitivät voimassa siirtomaa-aikaisen lainsäädännön, jonka todistusvoimaiset tekstit oli laadittu hollannin kielellä.²⁶

Aikaa myöten hollannintaito alkoi hiipua indonesialaisten lakimiesten keskuudessa. Tähän myötävaikutti erityisesti se, että hollannin kielen asema saariston koululaitoksessa heikkeni ratkaisevasti jo itsenäisyysajan alussa Alankomaiden ja Indonesian kireiden suhteiden johdosta. Näin syntyi vaikea tilanne. Monien lakien todistusvoimaiset tekstit olivat hollanninkielisiä, mutta nuorimmat juristit eivät hallinneet tätä kieltä. Sen vuoksi lakien indo-

²⁴ Ibid. s. 158–162.

²⁵ Ibid. s. 161–162.

²⁶ Ibid. s. 193–194.

nesiankieliset käännökset kävivät välttämättömiksi. Ongelmana oli kuitenkin se, ettei yhtäkään käännöstä korotettu todistusvoimaisen tekstin asemaan. Laeista oli käytettävissä vain epävirallisia käännöksiä, jotka kilpailivat keskenään. Näin termistö säilyi vakiintumattomana. Siksi käytäntönä oli, että asiakirjoihin lisättiin sulkeissa yleisesti tunnettu hollantilainen termi vakiintumattoman indonesialaisen termin jälkeen.²⁷

Itsenäiselle Indonesialle ovat eri vaiheissa olleet leimallisia autoritääriset yhteiskuntaolot ja väestöryhmien väliset jännitteet. Tämä on ollut omiaan vahvistamaan kansallismielistä politiikkaa, mikä puolestaan on heikentänyt entisestään oikeuselämän hollantilaista kieliperintöä. Näin on erityisesti tuomioistuinlaitoksessa. Vanha juristipolvi ajatteli tuomioistuinratkaisut hollanniksi, mutta nuorempi polvi tekee tämän indonesiaksi. Muutos ei kuitenkaan ole ollut totaalinen eikä myöskään nopea. Haastattelututkimukset ovat osoittaneet, että 1980-luvun alkuun asti Indonesian korkeimman oikeuden tuomarit käyttivät lähinnä hollantia tuomionharkinnassa. Vielä 1990-luvun alussa kolme neljäsosaa korkeimman oikeuden tuomareista hallitsi passiivisesti hollantia.²⁸

Tätä taustaa vasten on kiintoisaa kysyä, miten hollantilaisen oikeuskielen perintö näyttäytyy 2000-luvun indonesialaisessa oikeuselämässä – vai näyttäytyykö se enää lainkaan. Käsillä olevassa kirjoituksessa kysymystä valaistaan kahdesta suunnasta. Ensinnä tarkastellaan leksikologisen tutkimuksen pohjalta,²⁹ millainen asema juridiseen hollantiin (käännöksinä tai muunnelmina) palautuvilla lakitermeillä on nyky-Indonesian oikeuskielessä. Toisaalta on mahdollista, että hollanninkielisiä sitaatteja käytetään yhä sellaisinaan oikeudellisissa teksteissä kansallisten termien selvennyksenä tai retorisisista syistä. Tämän kartoittamiseksi kirjoittaja on etsinyt hollantilaisia termejä ja ilmauksia indonesialaisesta oikeuskirjallisuudesta ja Indonesian korkeimman oikeuden tietokannasta. Tekstiin on otettu muutamia havainnollistavia esimerkkejä alkuperäistekstinä ja (tekijän) käännöksenä.

²⁷ Ibid. s. 197–198 ja 217 alav. 174

²⁸ Ibid. s. 244 alav. 12.

²⁹ Lähteinä ovat olleet jäljempänä mainitut indonesialaisen oikeuskielen yleisesitykset, vuonna 1994 pidetyn yleisindonesialaisen seminaarin aineisto, eräät verkkojulkaisut sekä kaksi opinnäytetyötä. Viimeksi mainitut on ystävällisesti lähettänyt kirjoittajalle pdf-muodossa kirjastovirkailija *Clara Naibaho* Indonesian yliopiston kirjaston tietopalvelusta (*Perpustakaan Universitas Indonesia*, Jakarta).

3.3 Hollantilaisperäinen sanastoaines indonesialaisessa oikeuskielessä

Indonesialainen oikeuskieli heijastelee kulttuurivaikutteita eri suunnista. Samalla on luonnollista, että indonesian kielen malaijilainen perusta näkyy vahvasti myös oikeuskielessä.³⁰ Varhaisempi korkeakulttuuri saapui saaristoon Intiasta kahtena aaltona. Ensimmäinen niistä sijoittuu eurooppalaisen ajanlaskun ensimmäiselle vuosituhatluvalla. Tällöin islam ei ollut vielä levinnyt Intiaan ja kielelliset vaikutteet tulivat sanskritin kielestä. Toinen kulttuurialto osuu aikaan, jolloin islam tuotiin saaristoon keski- ja uuden ajan taitteessa. Koska islam on lakipohjainen uskonto, arabialaisia lainasanoja omaksuttiin laajalti oikeudelliseen ja hallinnolliseen kielenkäyttöön (esim. jäämistöoikeudellinen perustermi *almarhum*, 'perittävä'). Alanko-maalainen siirtomaavalta toi mukanaan Euroopassa kehitetyt modernit instituutiot, nimenomaan oikeusjärjestelmän. Siksi on ymmärrettävää, että hollantilaisperäisen termistön asema on nykyindonesialaisessa oikeuskielessä keskeinen. On kuitenkin huomattava, että hollantilainen termistö palautuu (merkitys- ja käännöslainoina³¹ tai vierassanoina) usein ranskaan ja viime kädessä latinaan.

Indonesialaisen oikeuskielen sanaliitoissa kyse on yleensä käännöslainasta (usein samalla merkityslainasta), ja eri kulttuurikerrostumat esiintyvät niissä vaihtelevina kombinaatioina. Esimerkiksi *hukum perdata* ('siviilioikeus') on käsitteenä hollantilaisten maahantuoma ja käännöslainana siten hollantilainen. Sen muodostavat kaksi sanaa ilmentävät kuitenkin saariston omaleimaista ja laaja-alaista kulttuuriperintöä. *Hukum* ('oikeus') on peräisin arabian kielestä³² ja *perdata* (alun perin: *pradata* t. *pradoto*) sanskritin kie-

³⁰ Adat-oikeutta koskeissa asiakirjoissa, mm. tuomioistuinratkaisuissa, esiintyy myös termejä, jotka ovat peräisin saariston muista kielistä kuin malaijista. Sellainen on esimerkiksi Balin perinnäiseen tapaoikeuteen kuuluva ilmaus *wak parusia*, lähinnä 'herjaus' tai 'solvaus' (balin kiel. *wak* = 'sana tai ilmaus'; *parusia* = '[joka] sisältää brutaalisti lausuttuja vulgaareja tai siivottomia ilmauksia'). Ks. *Ali, Chidir*: Hukum Adat Bali dan Lombok dalam Yurisprudensi Indonesia ('Balin ja Lombokin tapaoikeus Indonesian oikeuskäytännössä') I. 2. p. Jakarta Pusat: Pradnya Paramita 1981, s. 215–216.

³¹ Merkityslaina viittaa tapaukseen, jossa kielessä jo oleva sana saa vieraassa kielessä kehittyneen laajentuneen tai muuttuneen merkityksen. Käännöslaina on kyseessä silloin, kun esikuvaksi on otettu ilmauksen rakenne ja sen elementit (yhdyssanan tai sanaliiton osat) on suoraan käännetty (jos käännös on vapaampi, puhutaan rakennelainasta).

³² Alkujaan *hukum* on viittanut (pyhään) islamilaiseen oikeuteen (*Lev* 2000, s. 164), mutta nykyindonesiassa ilmaus on samalla tavalla neutraali kuin vastaavat sanat eurooppalaisissa oikeuskielissä.

lestä.³³ Sama koskee vaikkapa termiä *peristiwa hukum* ('oikeustositseikka'), jonka taustalla on hollannin *rechtsfeit*: myös *peristiwa*-sana on peräisin sanskritista. Vastaavasti ilmauksessa *hak-hak asasi manusia* ('ihmisoikeudet', sananmuk. 'ihmisen perusoikeudet') kaksi ensimmäistä sanaa periytyy arabian kielestä (*hak*: [subjektiivinen] oikeus [toisto ilmaisee tässä monikkoa]; *asasi*: 'perus-', 'fundamentaalin') ja viimeinen sana, *manusia* ('ihminen'), jälleen sanskritista. Arabiasta ja sanskritista peräisin olevat sanat kuuluvat indonesiassa yleensä ylätuoliseen kielenkäyttöön (samoin kuin kreikkalais- ja latinalaisperäiset sanat eurooppalaisissa kielissä).

Indonesialaisessa oikeuslingvistiikassa on vuosikymmenten mittaan arvosteltu paitsi oikeuskielen virkerakenteiden liiallista hollantilaisuutta, myös sen hollantilaisperäistä termistöä.³⁴ Arvostelu on kohdistunut niin yhdyssanojen ja sanaliittojen liian suoraviivaiseen kääntämiseen kuin kieleen mukautettuihin vierassanoihin. On katsottu, ettei vierasperäisten termien käyttöä oikeuskielessä voi välttää, koska Indonesian voimassa oleva oikeus, erityisesti kodifikaatiot, on edelleen suureksi osaksi peräisin Alankomaista. Sitä mukaa kuin kotoperäisiä termejä vakiinnutetaan indonesian kieleen, juristien tulisi kuitenkin siirtyä niiden käyttöön.³⁵

Hollantilaisperäisiä termejä on nykyindonesialaisessa oikeuskielessä satamäärin. Tätä havainnollistaa esimerkiksi indonesialais-hollantilainen lakikielen perussanakirja.³⁶ Indonesialaisessa opinnäytetyössä esitetyn laskelman mukaan sanakirja sisältää 1110 hakusanaa, joista 316 on saatu hollannista vierassanoina mukauttamalla ne indonesian (malaijin) kieleen.³⁷ Laajemmassa sanakirjassa lukumäärä olisi epäilemättä huomattavasti suurempi. Lisäksi on otettava huomioon merkitys- ja käännöslainat. Niitä on oikeuskielessä erityisen suuri määrä, yleensä huomattavasti enemmän kuin

³³ *Hadikusuma* 2001, s. 10–11 ja 80–81.

³⁴ Analisis dan evaluasi tentang perkembangan 25 tahun penggunaan bahasa hukum ('Oikeuskielen käytössä 25 vuoden aikana tapahtuneen kehityksen analyysi ja arviointi'). Disusun oleh tim kerja dipimpin Prof. Dr. J. S. Badudu. Jakarta: Badan Pembinaan Hukum Nasional. Departemen Kehakiman. Tahun 1994/1995, s. 10.

³⁵ *Bahder, Johan Nasution – Warjiyati, Sri*: Bahasa Indonesia Hukum ('Indonesialainen oikeuskieli'). Bandung: Penerbit Pt. Citra Aditya Bakti 1998, s. 35 ja 91–92.

³⁶ *Massart, Ab*: Beknopt Juridisch Woordenboek Indonesisch – Nederlands. Leiden: Centrum voor Niet-Westerse Studies 1992.

³⁷ *Hendriyani, Nivi*: Penyesuaian Ejaan dan Fonologis pada Istilah Hukum Indonesia yang Diserap dari Bahasa Belanda ('Hollannin kielestä peräisin olevien indonesialaisten lakitermien ortografinen ja fonologinen mukauttaminen'). Kandidaatintutkielma. Hollannin kielen opinto-ohjelma. Kulttuurintutkimuksen tiedekunta (Fakultas Ilmu Pengetahuan Budaya). Jakarta: Universitas Indonesia 2010, s. 4.

kieleen mukautettuja vierassanoja.³⁸

Vieraiden sanojen mukauttaminen kieleen voi tapahtua suunnitelmallisesti, jolloin lähtökohtana on alkuperäisen sanan kirjoitusasu, tai luonnollista tietä, jolloin sana omaksutaan kieleen useimmiten kuuloaistin kautta. Jälkimmäisessä tapauksessa mukauttaminen on tavallisesti perinpohjaisempaa, ts. sana sopeutuu täysin omaksuvan kielen rakenteeseen, eikä pelkästään lähdekieltä hallitseva vierasmaalainen sitä tavallisesti enää tunnista (suomalaisessa lingvistiikassa puhutaan tällöin yleislainoista).

Kuten on ymmärrettävää, molemmat muodot esiintyvät myös indonesian tapauksessa. Tavallisen kansan kielenkäytön, ns. torimalaijin (*Melayu Pasar*), kautta indonesian yleis- ja (osittain) oikeuskieleen ovat siirtyneet esimerkiksi *voorschot* ('ennakko[maksu]') muodossa *persekot*, *maatschap-pij* ('yhtiö') muodossa *maskapai* ja *procureur* ('oikeusavustaja') muodossa *pokrol*.³⁹

Kirjallisen mukauttamisen tietä saatujen vierasperäisten lakitermien määrä on luonnollisesti huomattavasti suurempi, koska tavallinen kansa joutuu tekemisiin oikeuden kanssa vain rajoitetusti, ammattilainen taas kaikessa toiminnassaan. Satunnainen hajaesimerkki on *cassatie* ('kassaatio', ts. tuomion kumoaminen ja jutun palauttaminen alempaan tuomioistuimeen käsiteltäväksi uudelleen), josta on saatu *kasasi*. Tällöin kyse on lähinnä vain sanan mukauttamisesta indonesialaisen ortografian vaatimuksiin alkuperäisen ääntämyksen pohjalta.⁴⁰ Sama koskee vaikkapa sanoja *vonnis* (holl.) – *vonis* (ind.) ja *boedel* (holl.) – *budel* (ind.). Esimerkki tapauksesta, jossa mukauttamisessa on kajottu sekä ortografiaan että ääntämykseen, on puolestaan *civiel* (holl.) – *sipil* (ind.). Ortografisesti sellaisenaan omaksutut sanat (joko alkuperäinen ääntämys säilyttäen tai ääntämystä muuttaen) ovat harvinaisia.⁴¹

Esimerkkejä käännöslainoista on esitetty jo edellä. Niitä olisi vaivatonta luetella lähes määrättömästi, koska uudet oikeudelliset käsitteet ilmaistaan kaikissa oikeuskielissä valtaosin yhdyssanoina tai sanaliittoina. Indonesian kielessä käännöstermit ovat kielen luonteen johdosta lähes yksinomaan sanaliittoja: *appelrechter* – *hakim banding* ('muutoksenhakutuomioistui-

³⁸ Tämä todettiin esimerkiksi *Hendwiyani* (2010) tutkielmassa empiirisen aineiston pohjalta, s. 41.

³⁹ *Hendwiyani* 2010, s. 52.

⁴⁰ Jos sana olisi saatu suomen kieleen hollannista, se kirjoitettaisiin todennäköisesti 'kasasi' myös meillä.

⁴¹ *Hendwiyani* 2010, s. 71.

men jäsen’, ’vetoomustuomari’), *jurisdictiegeschil* – *sengketa kewenangan mengadili* (’toimivaltaristiriita’), *handelsrechtbank* – *pengadilan niaga* (’kauppatuomioistuim’), *tussenvonnis* – *putusan sela* (’välipäätös’), *zakelijke zekerheid* – *jaminan kebendaan* (’esinevakuus’), *executiekosten* – *biaya pelaksanaan* (’täytäntöönpanokustannukset’) ja *volmachtverlening* – *pemberian kuasa* (’valtuutuksen antaminen’).⁴²

Usein kielessä jo aiemmin esiintyvät sanat saavat ulkomaisen esikuvan mukaisesti uusia juridisia merkityksiä, ts. kehittyä merkityslainoja. Myös tämä ilmiö esiintyy indonesiassa erittäin laajamittaisesti. Edellä on mainittu (alav. 32), miten [pyhää] islamin oikeutta alkuaan tarkoittava sana *hukum* on eurooppalaisen esikuvan mukaan laajentunut tarkoittamaan indonesiassa kaikkea oikeutta, ts. myös modernia, hollantilaisperäistä oikeutta. Usein sama ilmaus on esimerkki sekä merkitys- että käännöslainasta. Roomalaiset termit *fons iuris* (’oikeuslähde’) ja *onus probandi* (’todistustaakka’) on omaksuttu kaikkiin eurooppalaisiin kieliin ja hollannin välityksellä myös indonesiaan (*sumber hukum* ja *beban pembuktian*). Ilmauksen muodostavat perussanat on käännetty suoraan (käännöslaina). Samalla *sumber* (’lähde’, ts. paikka, jossa vesi kumpaa maasta) ja *beban* (’taakka’, ’kantamus’) ovat alkujaan latinalaisen esikuvan mukaan saaneet myös indonesialaisessa oikeuskielessä abstraktin sisällön (merkityslaina).

3.4 Hollantilaiset sitaatit Indonesian oikeuskirjallisuudessa ja korkeimman oikeuden ratkaisuissa

Indonesialaisessa oikeuskirjallisuudessa hollantilaisia sitaatteja saatetaan viljellä laajasti. Lakimieslatinaa koskevan tutkimuksen yhteydessä kirjoittajan avustajat laskivat, että indonesialaisessa (suppeassa) kollisio-oikeudellisessa tutkimuksessa (1991) esiintyi sellaisenaan 180 (erilaista) hollantilaista termiä tai lausepartta, yleensä sulkeissa.⁴³ Vastaavasti 2000-luvun oikeustieteellisen kurssirungon nimiölehdellä lukee välittömästi indonesiankielisen ilmauksen ’siviilioikeus’ alla: *van personen + van bewijs en verjaring* (’henkilöistä + todistelusta ja vanhentumisesta’) ja sen sisällössä esiintyy

⁴² Yusuf, Munif: *Pemadan Istilah Hukum Perdata Belanda ke dalam Bahasa Indonesia* (’Hollantilaisten siviilioikeudellisten termien lainaaminen indonesian kieleen’). Kielitieteen alan maisterintutkielma. Kulttuurintutkimuksen tiedekunta (*Fakultas Ilmu Pengetahuan Budaya*). Jakarta: Universitas Indonesia 2007, s. 37 ja seur.

⁴³ Mattila, Heikki E. S.: *Vertaileva oikeuslingvistiikka*. 2002, s. 294.

useita hollantilaisia termejä indonesialaisten ilmausten jäljessä.⁴⁴ Samoin indonesialaista oikeuskieltä käsittelevissä yleisesityksissä lukuisat jaksot sisältävät tällaisia sitaatteja. Tyypillisiä kappaleita ovat esimerkiksi seuraavat:

*Subyek hukum yang mempunyai kekuasaan sebagai pendukung hak dan kewajiban (rechtsbevoegdheid) dapat dibedakan antara orang (persoon) yang merupakan badan manusia (natuurlijk persoon) yang dilahirkan Tuhan ke muka bumi dan orang yang merupakan badan hukum (rechtspersoon) yang dibuat manusia karena kehendak manusia untuk melaksanakan hubungan-hubungan hukum.*⁴⁵

’Oikeussubjektit, jotka voivat olla oikeuksien ja velvollisuuksien haltijoita (*rechtsbevoegdheid*), saatetaan henkilöinä (*persoon*) jakaa luonnollisiin henkilöihin (*natuurlijk persoon*) – ihmisolentoihin jotka Jumala on luonut maan pinnalle – ja oikeushenkilöihin (*rechtspersoon*), jotka ihminen on muodostanut oikeussuhteiden toteuttamista silmällä pitäen.’

*Pengertian kealpaan (schuld) dalam pasal 359 KUHP mengandung unsur dapat dihindarkan akibat (vermijdbaarheid), dapat dibayangkannya akibat sebelumnya (voorzienbaarheid), dapat dicelanya si pembuat (verwijtbaarheid).*⁴⁶

’Tuottamuksen (*schuld*) käsite siviililakikirjan 359 artiklassa sisältää ainesosat, jotka koskevat seurauksen välttävyyttä (*vermijdbaarheid*), seurauksen ennakoitavuutta (*voorzienbaarheid*) ja tekijän toiminnan moitittavuutta (*verwijtbaarheid*).’

Sen selvittämiseksi, miten hollantilaiset sitaatit esiintyvät 2000-luvun tuomioistuinratkaisujen teksteissä, kirjoittaja haki (lokakuussa 2013) Indonesian korkeimman oikeuden (*Mahkamah Agung*) tietokannasta otoksen edustavia lakitermejä sekä hollannin- että indonesiankielisinä variantteina. Otos oli valittu sillä perusteella, mitä termejä indonesialaisessa lingvistiksessä kirjallisuudessa on nostettu esiin hollantilaisia lainasanoja koskevassa keskustelussa.

Tulokset osoittivat, että käytännössä kaikki haetut termit esiintyivät ainakin muutaman kerran korkeimman oikeuden ratkaisujen teksteissä. Yleensä kyse oli asianajajan argumentoinnin kuvaamisesta. Lukuisissa tapauksissa osumia oli joitakin kymmeniä ja muutamassa tapauksessa joitakin satoja.

⁴⁴ Bahri, Syamsul – Sofyan, Syahril: Matrikulasi Hukum Perdata. Verkkojulkaisu osoitteessa <http://www.gwi-network.com/content/matrikulasi-hukum-perdata>.

⁴⁵ Hadikusuma 2010, s. 38.

⁴⁶ Nasution – Warjiyati 1998, s. 66.

Oikeasuhtaisen kuvan saamiseksi luvut on kuitenkin suhteutettava kyseisten termien indonesialaisten vastineiden osumamäärään.

Kävi ilmi, että pääosassa tapauksia indonesialainen termi esiintyi verrattomasti useammin kuin hollantilainen termi. Esimerkiksi termistä *badan hukum* ('oikeushenkilö') saatiin 17 000 osumaa mutta termistä *rechtspersoon* vain 128 osumaa. Vastaavat luvut 'oikeussuhteen' kohdalla olivat *hubungan hukum* 19 400 osumaa ja *rechtsbetrekking* 21 osumaa ja 'oikeusseuraamuksen' kohdalla *akibat hukum* 23 800 osumaa ja *rechtsgevolg* 25 osumaa.

Joissakin tapauksissa hollantilaisten ilmausten käyttö oli suhteellisesti laajempaa. Tämä koski esimerkiksi termiä 'lakikirja': *kitab undang-undang* 6 950 osumaa ja *wetboek* 768 osumaa. Termi esiintyi indonesiassa edellä jo mainittujen, yhä voimassa olevien siirtomaa-aikaisten säädösten (siviililakikirja, kauppalakikirja ja rikoslakikirja) yhteydessä. Useimmiten lakikirjan hollantilainen nimi oli sulkeissa säädöksen indonesialaisen nimen jäljessä, mutta välistä päinvastoin, ja muutamassa tapauksessa jopa käytettiin pelkästään hollantilaista nimitystä. Esimerkkinä voidaan mainita ratkaisu *Mahkamah Agung* 52 / Pdt.P / 2011 / PN.Prob.: ... *menurut Pasal 345 Burgerlijk Wetboek (BW) demi hukum adalah wali dari anak Pemohon yang belum dewasa tersebut* ... ['Burgerlijk Wetboekin (BW) 345 artiklan mukaan on oikeudelliselta kannalta muutoksenhakijan mainitun alaikäisen lapsen holhooja'].⁴⁷

Muutaman termin kohdalla hollannin merkitys on säilynyt poikkeuksellisen suurena. Tällaisia termejä ovat 'tuottamus' ja '[turvaamis- tai ulosotto-perusteinen] esineen haltuunotto': *kealpaan* 405 osumaa – *schuld* 288 osumaa; *sita* 35 200 osumaa – *beslag* 10 400 osumaa. Näissä tapauksissa hollantilaisen termin voidaan sanoa edelleenkin kuuluvan vakiintuneena osana indonesialaiseen oikeuskieleen. Havainnollinen esimerkki on seuraava katkelma (*Mahkamah Agung* 825 K / PDT.SUS / 2010):

Bahwa selain itu, Sita Eksekusi (Eksekutorial Beslag) tidak sah karena terhadap objek sita tidak pernah diletakkan sita Jaminan (Conservatoir Beslag) terlebih dahulu, hal ini bertentangan dengan syarat-syarat penyitaan yang ditentukan oleh Undang-undang (Vide Hukum Acara Perdata dalam Teori dan Praktek, karangan Ny. Retnowulan Sutanto, SH. Hal 178);

'Ettei myöskään ulosmittaus (*Eksekutorial⁴⁷ Beslag*) ole laillinen, koska sen kohdetta ei aiemmin ole määrätty turvaamistoimena [toimitsijan] haltuun

⁴⁷ Tässä indonesialainen juristi on erehtynyt hollantilaisen termin ortografian suhteen: oikea muoto on *executoriaal*.

(*Conservatoir Beslag*⁴⁸), mikä on vastoin laissa säädettyjä ulosmittauksen edellytyksiä (*Vide* ”Siviiliprosessioikeus teoriassa ja käytännössä”. Kirj. Retnowulan Sutanto, oikeustieteen maisteri, s. 178);⁷

Kaiken kaikkiaan voidaan siis sanoa, että hollantilaisia sitaattilainoja viljellään yhä 2000-luvun indonesialaisessa tuomioistuinkielessä (itse asiassa asianajokielellä sen osana), mutta ne ovat pääasiassa varsin harvinaisia.⁴⁹ Muutamia poikkeuksia, joissa hollantilainen termi on Indonesiassa täysin vakiintunut, saatetaan kuitenkin mainita (*beslag*, *schuld*). Näissä tapauksissa voidaan puhua hollantilaisesta sitaattilainasta, joka on indonesialaisen oikeuskielen kiinteä osa. Poikkeuksellisesti esiintyy edelleen asianajajia, jotka suorastaan kylvävät kirjelmiinsä hollantilaisia sitaatteja. Seuraava katkelma 2000-luvun alun jutusta (*Mahkamah Agung*, No. 391 K/Pdt/2001) valaisee asiaa:

Bahwa dalil-dalil gugatan Penggugat tidak jelas dan kabur (Obscur Libel) karena tidak jelas dan tidak tegas arah gugatan yang hendak dituju oleh Penggugat, dalam suatu gugatan hendaklah ditegaskan peristiwa hukum ”rechtsfeit” serta kejadian yang menjadi dasar perkara ”Grondslag van het geding” serta sifat hukum dari daftar gugatan (Rechtskarakter) sebagai dasar Majelis Hakim untuk menentukan kearah mana jalannya pemeriksaan permohonan gugatan Penggugat, hal ini diperlukan supaya Hakim mengadili menurut keadilan yang benar ”naar goede Justitie recht doen” atau Hakim memberi keadilan ”verzoek om rechtsherstel” yaitu dengan menerangkan sejelas-jelasnya tentang adanya perhubungan hukum ”Rechtsbestrekking” antara pihak-pihak yang menjadi dasar gugatan (Fundamentum Petendi) dan alasan yang berdasarkan atas (Rechtsgronden);

’Että kantajan kanteen perusteet ovat epäselviä ja epämääräisiä (*Obscur Libel*), koska se, mitä kantaja tavoittelee kanteellaan, ei ole selvää eikä konkreettista. [Näin on siitä huolimatta, että] kanteessa tulee [aina] pyrkiä selventämään oikeustositteikkoja ”rechtsfeit” ja jutun perustana olevaa tapahumaa ”Grondslag van het geding” sekä vaatimusten oikeudellista luonnetta

⁴⁸ Ranskalaistaustaisessa hollantilais-indonesialaisessa siviiliprosessioikeudessa velkojan käytössä on nopeasti saatavissa oleva turvaamistoimi (ransk. *saisie conservatoire* / holl. *conservatoir beslag* / indon. *sita jaminan*), jolla hän voi estää sen, että velallinen hukkaa omaisuutensa velkojan vahingoksi. Tarvittaessa velkoja voi pyytää tämän turvaamistoimen muuntamista ulosmittausperusteiseksi esineen haltuunotoksi (ransk. *saisie exécutoire* / holl. *executoriaal beslag* / indon. *sita eksekusi*).

⁴⁹ Kuten on jo nähty (alav. 47), hollantilaisissa sitaateissa saattaa olla oikeinkirjoitusvirheitä (mm. yhdyssanojen osat on kirjoitettu erilleen). Se, kirjoitetaanko sitaattisanat isolla vai pienellä kirjaimella, vaihtelee. Usein sitaatissa on kyse indonesialaisen termin tai ilmauksen tarkasta vastineesta, mutta välistä sitaatti liittyy asiayhteyteen välillisemmin.

(*Rechtskarakter*), jotta tuomioistuin saisi pohjaa sille, millä tavoin kantajan vaatimusten tutkimisessa tulee menetellä. Tämä on tarpeen, jotta tuomarit voisivat antaa ratkaisunsa tavalla, jota oikeudenmukaisuus edellyttää ”*naar goede Justitie recht doen*”, eli jakaa oikeutta ”*verzoek om rechtsherstel*” ts. todeta yksiselitteisesti, onko osapuolten välillä olemassa oikeussuhde ”*Rechtsbestrekking*”, johon kanne pohjautuu (*Fundamentum Petendi*), ja vaatimuksille siis perusteet (*Rechtsgronden*).⁵⁰

4 PÄÄTELMIÄ

Tarkastelu osoittaa, ettei hollantilainen oikeuskieli ole ulkonaisestikaan havaittavana ilmiönä kadonnut kokonaan Indonesiasta. Vielä 2000-luvun alussa esiintyy edelleen tutkijoita, jotka viljelevät laajalti hollantilaisia sitaatteja. Kuten on nähty, myös tuomioistuinratkaisuihin – nimenomaan niihin otetuista asianajajien argumentoinnin kuvauksista – löytyy hollantilaisia termejä ja muita sitaatteja, joskin niiden määrä on yleensä vähäinen vastaavien indonesialaisten termien esiintymistiheyteen verrattuna. Muutamia ilmauksia käytetään kuitenkin lähes säännönmukaisesti. Tällöin hollantilainen termi lisätään perinteen voimasta (yleensä sulkeissa) indonesialaisen perään, vaikka jälkimmäinen on nykyisin täysin selkeä ja vakiintunut.

Lisäksi on otettava huomioon, että pelkästään kielen pintatason tarkastelu antaa asiassa harhaanjohtavan kuvan. Jos tarkasteluun otetaan mukaan myös ulkonaisesti piiloon jäävä kielellinen vaikutus, ts. käännös- ja merkityslainat, hollantilaisen oikeuskielen vaikutus näyttäytyy sitäkin selvempänä. Lähes lukemattomat indonesialaisen oikeuskielen sanat ovat hollantilaisia merkitys- ja käännöslainoja, eivätkä ne ole millään tavoin katoamassa. Toisaalta hollanti on näissä tapauksissa usein toiminut vain välikielenä: indonesialaisten sanaliittojen malli tulee alun perin hollantia vanhemmista oikeuskielistä, erityisesti ranskasta ja viime kädessä latinasta.

Nimenomaan merkitys- ja käännöslainat ovat samalla oire alankomaalaisen oikeusperinteen jatkuvuudesta Indonesiassa. Juridiset termit ovat käsitteiden nimiä, ja merkitys- ja käännöslainat on muodostettu ja otettu käyttöön juuri sen vuoksi, että on tarvittu nimi Euroopasta omaksutulle uudelle käsitteelle. Hollantilaisen oikeuden käsitteet muodostavat edelleen Indonesian oikeusjärjestelmän rakenteellisen rungon länsimaisen oikeuden

⁵⁰ Alkutekstissä koko kappale on yhtä virkettä. Käännöksessä virke on pilkottu kolmeen osaan ja samalla lisätty tarpeellisia sidesanoja tekstin logiikan selventämiseksi.

klassisilla aloilla, kuten velvoiteoikeudessa. Ensi näkemältä on yllättävää, että länsimaisuus ilmenee myös siinä, miten saariston perinnäinen tapaoikeus jäsennetään. Selitys on yksinkertainen: adat-oikeuden systematiikka on peräisin hollantilaisilta oikeustieteilijöiltä.

Käytännön tasolla edellä lausuttu tarkoittaa, että kun suomalainen juristi kohtaa indonesialaisen kollegansa, he puhuvat varsinkin siviilioikeudessa samaa käsitekieltä. Lisäksi suomalaisen on usein helppo tunnistaa tarkasteltava käsite ulkonaisestikin indonesialaisen tietämän hollantilaisen termivastineen pohjalta – ainakin niin kauan kuin meillä vielä hallitaan edes passiivisesti hollannin lähisukukieliä, saksaa ja skandinaavisia kieliä. Periaatteelliselta kannalta Indonesian oikeuden ja oikeuskielen tarkastelu tukee osaltaan oikeusteoreettista havaintoa oikeuden käsitteistön ja rakenteiden jatkuvuudesta. Kuten oikeusvertailijat ovat jo pitkään painottaneet, oikeuden syvärakenteet muuttuvat vain hitaasti senkin jälkeen, kun emo-oikeusjärjestyksen ja tytäroikeusjärjestyksen välinen laajamittainen vuorovaikutus on päättynyt.